

Euskal ikaskuntza

Orain badakigu Ipar Euskal Herrian zenbat haurrek eta gaztetxok euskara eta euskaraz ikasten duten. Datu bilketa ez zen erraza, estadistikak administrazio publikoarekin funtzionatzen baitu. Pauen badituzte departamenduko zenbakiak, Baionan ezin dugu ardietsi Euskal Herriaren argazki matematikoa.

Miloi laurden biztanleko lurralde honetan baditugu 1. mailan (3-11 urte) 24.500 haur. Murgilbidea (D eredu) ikastolen berezitasuna da eta haiena bakarrik: ikastolaku-meak 1.227 dira, % 5. Ikasgela elebidunak (B eredu) badi-ra eskola publikoetan eta katolikoetan, % 11 eskolierren-tzat. Iniziazio taldeetan (A eredu) astero 3 orenez euskara ikasten dute % 11 eskolierrek. Beraz % 73 haurrek ez dute euskararik entzuten eskolan.

Garapen Kontseiluaren hizkuntz proiektuak helburutzat finkatu du % 40 ikasle D eta B ereduetan. Bestela erranez urtero 500 ikasle eta 25 irakasle gehiago hamar urtez. Zenbat aldiz *Deiadar* jo beharko da epe horretan? 2. mailako 26.400 gaztetzuetan (11-18 urte) euskararen maila ehuneko bosta da nonbait han.

Konparaketak egin ditzagun herrialdeen artean, euskal ikaskuntzatik erdal ikaskuntzara, D-B-A-X ereduak aztertuz. Iparraldea Nafarroako eremu ez-euskaldunaren itxurakoa da. Hiru eremuak osotasunean hartuz, 44.708 nafar haurren euskalduntzeak urrats aipagarriak egiten ditu, baina gehiengoa erdal ereduari dago: % 22, 0, 22, 56.

Euskal Autonomian pedagogia euskaldunduz doa, 1982tik (% 12, 8, 69, 19) 1997ra (% 36, 19, 44, 1), epe berean ikasleen kopurua jaitsi delarik 475.000tik 340.000ra. Aurten ere euskalduntze tendentziak jarraitzen du, irailean lehen aldiz sartuko diren 16.000 haurrak holaxet banatzen baitira: % 60, 25, 15, 0. Erdarazko ikaskuntza hustu da, bederen eskola publikoetan, eta Gipuzkoan 3 haur zerrendatu dira A ereduari.

Zenbaki hauek itxaropentsuak dira, ezberdintasun handiak balin badira ere eskualde batetik bestera. Ikus dezagun Euskal Herri osoan lehen hezkuntzako 411.145 ikasleak nola banatzen diren euskal ikaskuntzan. Euskarazko D eta B ereduetan: % 49 (33 + 16); erdarazko X ereduari: % 11; bitarteko A ereduari: % 40. Transizio pedagogia ugariena bada ere, ikasleen erdiak herri hizkuntza funtsez ikasten du.

Hiru legek eskoletako ateak ireki zituzten, Deixonne 1951, Oinarrizkoa 10/82 eta Vascuence 1990. Euskaldungoaren nahiz euskara sartzeko da ikastetxeetan eta herri hizkuntzari eman zaio bihurtzearen historiko bat: Velasco-ren inkestatik haste (1868) atzeratzen ari zen euskara gaur egun aurrera doa. Eta ikaskuntzari esker gertatzen da, orain arte eskola erdalduntzeko zelarik.

Beste galdea da erabilera zertan den. Alabainan legeak balio du ikaskuntza publikorako eta administrazio hizkuntzarentzat. Eguneroko euskararen erabilera hitzunen gain dago. Gizartearen, familien eta oro har hitzunen dinamikak izena du *atxikimendua*.

Euskal unibertsitatea

Unibertsitatearen auzia biziki minbera da Iparraldean. Baionako fakultateetan eta teknologia institutoan (IUT) 2.000 gazte daude. Baxoa + 2 edo 3 urteko ikaskuntzetan beste 1.000 ikasle. Dedukzioz erran dezakegu 5.000 gazte kanpoko unibertsitateetan dabilzala, batzuk Pauen, etxetik hurbil, besteak Bordelen, Okzitaniako Tolosan edo Parisen.

Ikasle horien urruntzea herriarentzat odol huste bat da. Ez dugu asmatzen denek ikasketa guztiak hemen egin behar dutenik. Baina herriak bere gazteria quota hartze du, hemengoa edo kanpoko, gizarteari bizitasuna ematen diona. Alde batetik kanpuseko bizitzak «masa kritiko» bat eskatzen du, irakasle eta ikerle ospetsuak erakartzeko bai eta funtsezko antolaketa erakitzeko, liburutegi, laborategi, egoitza ala kirol zelai.

Bestalde ekonomiari begira, 1.000 ikasle lantegi er-tain batek bezenbat mozkin ematen du tokian berean.

Gainera lan munduarekin harreman baliagarriak ezartzen badira, unibertsitatea geroko enplegu sortzaileen mintegia bilakatzen da.

Garapen Kontseiluaren babesarekin, lan talde batek diseinatzen du Iparraldeko unibertsitatearen perspektiba.

1) Paue eta Baionaren artean oreka bat finkatu behar da: han 25.000 ikasle badaude, hemen 10.000 ikasle behar genituzke. Departamenduaren eragina nabari da, goi mailako ikaskuntzak ez badira ere Kontseilu Nagusiaren eginbideetan.

2) Unibertsitate autonomoa eta elebiduna nahi dugu. Gaur egun 200 ikasle daude euskal ikasketetan, filologia eta irakaskuntza diplomak ardiesteko. Askoz gehiago behar harko da euskal ikaskuntza orori zabaltzeko. Beste fakultateetan ere euskarazko kurtsoak eskainiko dira, adibidez matematika, zientzia eta zuzenbide programetan, geroko irakasleen eta profesionalen euskaltasuna segurtatzeko.

3) Teknologia berriak landuko dira, Bidarteko Izarbel teknopolean egiten den bezala. Baina Industria eta Merkataritza Ganbararen babespean eta unibertsitari klasikoen gogoaren kontra. Nor da modernitatearen beldur?

Ez dut uste Hegoaldeko problematika arunt bestelakoa denik maila batez aurreratuago bada ere. Irakaslego propioa autonomiaren logikan sartzen da. Euskararen lekua unibertsitate guztien auzi nagusia da. Ahalak banatzeko, ikusi behar genuke zer lankidetza antola genezakeen, irakasleak eta ikasleak trukatzuz, Eurobatasunak ahuldu dituen muga akademikoen gainetik.

Nafarroako euskara

Artikulu hau idazten ari nintzenean *Nafarroako euskara -ren historia soziolinguistikoa* hartu nuen, Xabier Erize Etxegarai, tesiaren egileak igorririk. Zer lana! Hor dago soziolinguistikaren historia Labov-etik Sanchez Carrion-eraino, eta nafar euskarari buruz idatzi den guztiaren aipamena. Ikerketa historikoa 1936an mugatzen bada ere gogoetak oraingo hizkuntz egoeraren ulertzeko balio du. Gainez

gaineko irakurketa baten ondorioz bizpahiru ohar eginen ditut, kalaka libre batean.

Lehenik nabari da hizkuntz borroka bi (edo hiru) gizarteen artekoa dela. Hastetik definitzen da hizkuntz komunitatea, hizkuntza bera dutenen multzo dinamikoa, gizarte baloreak barne, bai eta hizkuntzaren ikasteko eta erabiltzeko moldeak, mintzakidegoa ugaltzeko bideak. Eta mintzakidetasunaren kontzientzia. Nafarroan euskal komunitatearen ondoan dago erdal komunitatea. Hemen erdara bikoitza da, gaztelera eta frantsesa, baina Nafarroa Beherea ez zen aztergai aldi honetan.

Baloreak baitira komunitatearen oinarriak, interesgari da jakitea multzo bakoitzak zer dioen bere nortasunaz. Aurkezpen luze bat badugu F. Brunot-en liburuaz: *Histoire de la langue française* (13 liburuki, 1937). Alabainan argigari da jakitea Frantzia nola pasatu den XVII. mendeko eleaztasunetik gaurko elebakartasun ofizialera. Gainera iraultza denborako ideiak Europa guztira zabaldu ziren XIX. mendean. Denbora hartan zen finkatu nazioaren, hizkuntzaren eta estatuaren arteko ekuazioa, geroztik herri orotako abertzaleek errepikatzen dutena. Nazioaren arima hizkuntza da, nazioaren zaindaria botere politikoa den bezala. Hizkuntz batasuna balore politiko bilakatu den pundutik, batasun horren bideak ireki dira (edo alderantziz): errepideak eta ibiltzeko askatasuna, idazkiak eta eskola, indarra eta soldadugoa, emankortasuna eta modernitatea. Hiritarren elabakartasunak onartzen zuen herritarren elebitasuna, herri hizkuntzei utziz eremu minimo bat.

Bai, baina ideiak ez daude geldirik. Erromantizismo aroan Alemaniako nazionalismo politiko-kulturala Frantziaren aurka agertu zen ideia frantsesekin. Gero balore berak zabaldu ziren Italian, Espainian eta holaxet aurkitzen ditugu Nafarroako erdal komunitatearengan.

Zer dio euskal komunitateak?

Bi diskurtso adierazi ditu euskarari buruz, atzerakada eta iraupena.

Zergatik higatu, gutitu edo galdu den euskara, Campion, Yrigaray ala Sanchez Carrion, idazle ezberdinek kanpoko edo barneko faktore berdintsuak eman dituzte: etorkinen inbasioa, harreman ugariak erdaldunekin, estatua-
ren eragina erdararen alde. Bai baina egoera bera zen Katalunian eta han herri hizkuntza indartsuago da. Orduan barne faktoreak ikertu dituzte, euskaldunen utzikeria, goi klaseen jarrera, erdarazko idazmena, euskararen prestigio falta eta tokian tokiko egoera.

Euskararen hil zeinuak ere noizean behin entzuten dira: «*Le peuple basque s'en va*» (Reclus). Euskal herria ba-
doala? Ez, badabil. Ondorioz, Intxausti, Torrealdai, eta beste batzuk iraupenaren azterketa egin dute. Bigarren faktore zerrenda luze batean aurkitzen ditugu euskaldunen inertzia eta isolamendua, baserri giroa, familia transmisioa, euskararen prestigioa, elebakartasuna, elebitasuna.

Mitxelenak pentsatzen zuen bazitekeela sakonagoko indar bat beste faktore guztien indargarri. Ez Ferguson-ek definitu zuen *diglosia*, hizkuntza gutitu batek ez baitu lu-
zaz bizitzerik. Baina bai euskaldunek euskarari buruz daukaten atxikimendua, *speech loyalty*. Izan dadin kontzientea ala naturala, leialtasun horrek lotzen ditu faktore baiko-
rrak, eta erakusten faktore ezkorren «ahulezia». Euskal «boluntarismoa» inkesta guztietan agertzen da: komuni-
katzeko behar dugun baino askoz euskara gehiago nahi dugu. Zertarako? Euskaldun izateko.

Erdal komunitatea egituratuago dalakotz borroka batzuk irabazi ditu administrazioan, hezkuntza mailan, politikaren aldetik. Hala ere euskal komunitateak indar berri bat hartu zuen Campion-en hizkuntz ideologiaren eraginez. Ekimen asko egin ziren euskararen alde. Zerrenda luze batean agertzen dira 137 ekintza nagusi 73 urtez.

Geroari buruz erakaspén nagusia da euskal komunitateak pizkortu behar dituela bere baloreak bereziki herri hizkuntzari buruzko atxikimendua. Egitura batzuk ere eraikiko ditu iraupena eta ugalketa segurtatzeko. Baina politikan itxaropen gehiegirik ezarri gabe: historian zehar *nabarrismoa edo karlismoa* ez dira beti euskararen alde agertu.

Kontseilua

Euskararen Unibertsoa uler daiteke lehengo eta oraingo gizarte ekimenen bidegurutzea bezala. Orain arte lurraldeetan eramaten ziren ekintzak, kontzientzia orokorrago batean sartzen dira. Iragan urteko jardunaldietarik, aurten jalgi da Gizarte Ekimenen Kontseilua, adostasun sozial zabal baten bila. Euskalgintzaren biziberritzeko aroan garela uste dut.

Hala ere problematika berri bat sortzen du hautuzko elebitasunak. Bi kulturetan parte hartzen dutenek ba ote dute mintzakidego erreferentzial bat bestea gehigarri delarik? Dena dela kulturarte eremu bat asmatzen dutenentzat ere baldintza nagusia da kultura bakoitzaren pizkortasuna. ♪